

L'impacte de l'inici de les excavacions d'Empúries a l'Escala

Lurdes Boix i Llonch

L'INICI OFICIAL DE LES EXCAVACIONS a Empúries, sota l'impuls de Josep Puig i Cadafalch i la Junta de Museus de Barcelona, va posar fi a segles i segles d'espoli de l'antiga ciutat. Des de temps immemorial els objectes que es trobaven en els camps i les vinyes d'Empúries engrossien col·leccions privades, eren venuts a cercadors d'antiguitats o, amb una mica de sort, a museus com el Museu Arqueològic de Girona. No es pot oblidar, però, la tasca de personatges com l'escriptora Caterina Albert i Paradís, *Víctor Català*, que en la seva faceta d'arqueòloga aficionada comprava peces als clandestins, organitzava excavacions en els camps de la seva propietat, dibuixava, documentava i exposava els objectes en vitrines. L'any 1936 va cedir la seva col·lecció al Museu d'Empúries.

Per portar a terme i formalitzar les escriptures de la compra dels terrenys on es volia realitzar excavacions, l'any 1908 Puig i Cadafalch va crear a l'Escala una delegació de la Junta de Museus integrada pels escalencs Rossend Pi i Puig —metge, autor d'un tractat sobre el còlera a la vila de l'Escala publicat l'any 1885—, que exercia de president, el dibuixant de *L'Esquella de*

la Torratxa Joan Pellicer i Montseny com a secretari, i Josep Poch com a tresorer; Joan Pi i Lleonard —també metge i fill de Rossend Pi— i Pere Villanueva eren els vocals. Així, un cop comprats els terrenys, el dia 19 de març de 1908 Emili Gandia, nomenat director de les excavacions, arribà en tartana a l'Escala «bajo una lluvia torrencial» i s'instal·là a la Fonda del Centre de la vila, propietat de Josep Paradís. El dia 23 de març començaren les excavacions oficials a la Neàpolis. Tots els objectes que s'anaven trobant es portaven al Museo de Arte Decorativo y Arqueológico de Barcelona, a la Ciutadella.

Durant la campanya de l'any 1909 es va fer una troballa excepcional: l'anomenada estàtua del déu Esculapi. Va ser tanta l'expectació que va provocar a la vila de l'Escala que l'estàtua es va haver d'exposar fins a l'endemà a l'entrada de la casa del doctor Pi perquè tothom la pogués veure. Llavors es va embalar i es va transportar fins a l'estació de Sant Jordi en direcció a Barcelona. Aquell any també s'iniciaren un seguit de visites d'entitats culturals, com el Centre Excursionista de Catalunya i, el 1910, més de sis-cents membres de l'Ateneu Enci-

clopèdic i Popular de Barcelona. Tant el seguiment de les excavacions com el ressò que generava el jaciment en els cercles culturals de l'època van ser perfectament documentats pel fotògraf Josep Esquirol. Així, podem veure els membres del Centre Excursionista de Catalunya escoltant una conferència de Josep Puig i Cadafalch a la plaça de Sant Martí d'Empúries o el desembarcament dels membres de l'Ateneu Enciclopèdic i Popular a la platja de l'Escala davant la mirada encuriosida de la gent del poble.

Amb una clara intenció —«ir reteniendo lo poco que van descubriendo los excavadores particulares a fin de que no se pierdan para la cultura de esta región como había sucedido hasta ahora»—, la junta delegada impulsà la creació d'un museu a l'Escala en un local llogat per l'Ajuntament. La Junta de Museus de Barcelona els feu obsequi d'una còpia en guix de l'Esculapi, i el 25 de juliol de 1910, coincidint amb la visita de l'Ateneu Enciclopèdic i Popular de Barcelona, s'inaugurà el Museu Emporium a l'Escala, en els baixos d'una casa del carrer Enric Serra. Durant dos anys l'Ajuntament es va fer càrrec de les despeses del lloguer (150

L'estàtua original de l'Esculapi exposada a la casa del doctor Pi a l'Escala, l'any 1909, abans de ser transportada a Barcelona.

ptes. anuals), però a partir de l'any 1912 les va haver d'assumir la junta delegada, amb la qual cosa va minvar el pressupost per a la compra d'objectes arqueològics. Per aquest motiu Rossend Pi envià una carta a Manuel Almeda, secretari de la Comissió Provincial de Monuments de Girona, en què li comunicava que per a l'últim any del quinquenni que tenien previst el lloguer havien decidit, amb el vistiplau de Josep Puig i Cadafalch, de traslladar la col·lecció del museu a casa seva tot esperant que finalitzessin les obres del Museu d'Empúries, que s'estava construint sobre les restes de l'antic convent dels servites al bell mig del jaciment i que s'inaugurà el 1917. Hi havia també un museu a la casa Forestal de Sant Martí d'Empúries, construïda el 1910. La col·lecció, formada per les troballes que feien els enginyers durant les obres de fixació de les dunes, va ser reclamada el 1932 pel nou director de les excavacions, Pere Bosch Gimpera, i el 1936 ja estava també dipositada en el Museu d'Empúries.

L'impacte de les excavacions d'Empúries a l'Escala es va fer notar també en l'urbanisme: per donar cabuda a l'allau de visitants que sovintejaven les excavacions es van construir dos hotels, un a cada extrem del jaciment: el 1915, el restaurant Villa Teresita —que després va ser l'hotel Empúries—, davant la platja del Portitxol; i posteriorment l'hotel Bellesguard, construït per la família Pi al costat nord de l'església de Sant Martí d'Empúries. D'aquesta manera es cobria, a principi del segle XX, una incipient demanda de turisme cultural i científic relacionada amb les excavacions. Una corranda popular exemplifica d'una manera picaresca la relació dels escalencs amb el jaciment arqueològic i les excavacions d'Empúries: «Empúries és un poblet / que fa temps era gran ciutat / i ara diuen que s'hi troben / joies de l'antiguitat. / A l'Escala s'hi han engrescat / pensant de fer-hi una gran sort / i hi troben nances de càntir / i les ganyes d'un peix mort!».

L'any 1919 la revista local *Costa Brava* publicà una entrevista en què Emili Gandia, després d'agrair la seva tasca a totes les persones i institucions que havien fet possible la recuperació d'Empúries, esmentava els avantatges que havia de reportar, més enllà dels límits de l'Escala, la protecció del jaciment i la contribució a la cultura: «perquè conservant-ho tot, serà en el seu dia la riquesa de la vostra vila i de la regió». Ara que s'acosta el centenari de l'inici de les excavacions oficials, la magnitud de l'obra de Josep Puig i Cadafalch pren una nova dimensió de cara a la declaració d'Empúries com a Patrimoni de la Humanitat.

Lurdes Boix és arxivera municipal de l'Escala.

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

- Llibres d'actes, 1844-1916. Revista *Costa Brava*, 1919-1921. Arxiu Municipal de l'Escala.
- Diario de excavaciones*, 1908-1910, d'Emili Gandia. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries.
- Expedients, fons Comissió de Monuments, 1915. Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona.
- AQUILUÉ, X. *et alii.* (2001). *Josep Puig i Cadafalch, Empúries i l'Escala*. Catàleg de l'exposició. Ajuntament de l'Escala / Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries.
- BOFARULL, B. (1991). «Caterina Albert i Paradís, *Victor Català*. Empori i l'arqueologia». *Fulls d'Història Local*, núm. 25: 225-236. Ajuntament de l'Escala / Centre d'Estudis Escalencs / Diputació de Girona.
- OLIVERAS, C. (1996). «La col·lecció emporitana de Caterina Albert i Paradís». *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 29. Figueres.